

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Saša Jerele

**Politika barve
ali
zakaj rdeča »žvižga«?**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Saša Jerele

Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

**Politika barve
ali
zakaj rdeča »žvižga«?**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Politika barve ali zakaj rdeča »žvižga«?

Vsi vemo, da barve vplivajo na naše razpoloženje. Zdi se, da so nekatere vesele in vzpodbudne, medtem ko so druge težke, zavirajoče in celo strašljive. In zdi se, da ima vsak posameznik izdelane svoje barvne preference, ki jih s pridom, morda celo nezavedno, uporablja pri izbiri garderobe, se z njimi obda v stanovanju, pri nakupu avtomobila in podobno. Poleg tega se vsakdo rodi z določenimi barvami. Oči, lasje in polt so posebnosti pri vsakem posamezniku, razlikujejo se tako barve kot toni. Barva je bila v zgodovini mnogokrat odločilnega pomena. Barva kože, oči in las je ločevala jude od arijcev, indijance od američanov. Kot zgovorno sredstvo izražanja pa je bila namenjena tudi povezovanju in nastajanju novega. Zgodovina barve je zgodovina civilizacij, kultur, skupnosti in skupin, začne se tam kjer se začne neka tradicija. Barve in njihovo uporaba so stare vsaj toliko kot je stara potreba sobivanja. Simbolika barve, njena sporočilna in identifikacijska vloga se zato zdijo še posebej zanimive v povezavi z množico in ne toliko s posamezniki.

Ključni pojmi: barva, simbolika, ideologija, rdeča

Politics of color or why the red whistle?

We all know that color affects our mood. It seems that some are happy and encouraging, while others are heavy, cumbersome, and even scary. And it seems that every individual has own color preference, which are, perhaps even unconscious, used in the choice of wardrobe, in the apartment, when buying a car, and the like. In addition, everyone is born in certain colors. The eyes, hair and skin are specific for each individual, so different color than tones. Color has been often crucial in the history. The color of the skin, eyes and hair separated people, cultures and nations. As an eloquent means of expression has also been used in integration and the formation of a new. History of a color is a history of civilizations, cultures, communities and groups, where there shall be starting a tradition. Colors and their use are old at least as much as the need for coexistence. Color symbolism, its message and identifying role appear to be particularly interesting in connection with the crowd rather than to individuals.

Key concepts: color, symbolism, ideology, red

KAZALO

1	UVOD.....	4
2	BARVE KOT FIZIČNI FENOMEN.....	5
2.1	DRAGA , A PRIVLAČNA.....	9
3	RITUALI IN SIMBOLIZACIJA.....	11
3.1	SIMBOLI.....	13
3.2	SIMBOLNA VREDNOST BARVE.....	16
4	POLITIKA JE.....	17
5	IDEOLOGIJA IN IDEOLOGIJA BARVE.....	19
6	ZAKLJUČEK.....	24
7	LITERATURA.....	27

1 UVOD

Barva presega fizični svet. Ima izredno afektivno vrednost in je bogato izrazno sredstvo (Kovačev 1997, 29). Barva po intenziteti sporočanja pušča močnejše sporočilo kot pa sami podatki. Predmete in pojave določa mnogo natančneje kot na primer oblika ali ostala izrazna sredstva. Barva »/s/podbuja subjektivno intuitivnost, ga sili k spoznavanju in omogoča doživljajsko polnost, ki temelji na aktivaciji multiplih psihičnih procesov na več ravneh« (Kovačev 1997, 30). Ne gre zanikati dejstva, da ima oblika večjo komunikacijsko vrednost, ker omogoča oblikovanje visokokodiranega znakovnega sistema. Oblika omogoča diferenciacijo in enopomenskost, je racionalizacija predmetov in pojavov. »Ob taki racionalizaciji pojava predmet takorekoč razstavljamo in zopet sestavljamo« (Trstenjak 1978, 27). Za zaznavanje golih oblik je potrebna umska dejavnost, ker same na sebi nimajo čustvenega naboja, medtem ko barve, ki bi ne imela čustvenega potenciala ni. Pri zaznavanju oblik je izvor aktivnosti v opazovalcu in jo ta usmerja na predmet, medtem ko je pri percepciji barv, izvor aktivnosti v predmetu in ga opazovalec sprejema v obliki dražljaja (Ibid.). O razmerju barve in forme, ki ga tovrstno opažanje psihologije barv nakazuje, je bilo opravljenih veliko razprav na področju umetnosti kot filozofije, naj omenimo Immanuela Kanta¹, ki je s favoriziranjem apriornih form pred izkustveno nazornostjo sklenil, da barve pojasnjujejo obris in sodijo k dražljaju. Nasproti obliki je bila barva vselej sekundarna lastnost telesa, ki je sprožala zgolj subjektivne reakcije zavesti ali če želite, iluzije. Ob predpostavki atomizma so si barve tako razlagali od Descartesa dalje Galileo Galilei, T. Hobbes, J. Locke. Nadalje je Newton razvil svoj barvni sistem na podlagi fizikalnih lastnosti barv, medtem ko je njihovo doživljajsko, psihološko učinkovitost izpostavil Goethe. Zaradi te razdelitve je bilo barvi kot pojmu in predmetu preprečeno celostno obravnavanje. »Nauk o barvah se je znašel v kotu četrterih dežel med umetnostno zgodovino, psihologijo, fiziko in filozofijo« (Trstenjak 1978, 16). Upoštevajoč tovrstno delitev bomo skušali barve predstaviti celostno, torej skozi svetlobno prizmo do njenih čutno nravnih učinkov. Da bi vsebino

¹ "Barve, ki pojasnjujejo obris, sodijo k dražljaju; predmet morejo sicer za občutek poživiti, toda ne polepšati za dostojen pogled; nasprotno morajo se z večine omejevati na to, kar zahteva lepa oblika in celo tam, kjer dražljaj to dopušča, jih morajo poplemeniti oblike« (Kant v Trstenjak 1978, 28).

pravilno objeli se bomo poslužili predelave primarnih in sekundarnih virov, ki opisujejo barvo, njeno uporabo in pomenskost. Skozi pojem političnosti in politike bomo poskušali fizični fenomen pomešati s pojmom kot sta oblast in ideologija. V iskanju pomenske strukture barve se bomo dotaknili simbolizacije in ritualizacije, oziroma učinkov, ki jih obredne manifestacije ustvarjajo. Barve, v prvi vrsti pa svetloba in tema, imajo na človeka in vsa živa bitja izjemen vpliv. V dobi pračloveka sta svetloba in tema uravnavali način življenja in ga kljub tehničnemu napredku in dostopu do umetne svetlobe, usmerjata še danes. Bogato izpričana pomenska struktura barv v magiji, mitu, ritualu, religiji in umetnosti nam bo v pomoč pri umeščanju v politiko. Skozi hermenevitični krog bomo skušali ujeti njen pomen v pravem oddenku. Na primeru rdeče barve bomo prikazali barvo kot del političnega, kot orodje pri doseganju in ohranjanju oblasti. Hipoteza, ki jo postavljamo na začetku našega raziskovanja se torej glasi: *Barva je del političnega, njena sporočilna in izrazna vrednost pa vpliva na politično delovanje.*

Stega je delo, poleg uvoda in zaključka, razdeljeno na pomenske sklope. V prvem se bomo seznanili z barvo kot fizičnim fenomenom, nadalje bomo s pomočjo kontekstualne analize poskušali opredeliti simbolični pomen, ki ga bomo v tretjem delu povezali s pojmom političnega, politike in oblasti, nakar bomo razgalili koncept ideologije in v njem poiskali barvo.

2 BARVA KOT FIZIČNI FENOMEN

Da iz bele svetlobe prihajajo barve je 1676 ugotovil Isaac Newton. V Optiki (1704) je dokazal, da belo svetlobo sestavljajo vse barve vidnega spektra, od vijolične pa do rdeče. S pomočjo tristrane prizme se bela svetloba razlomi v barvni spekter, ki vsebuje vse glavne barve razen škrlatne. »Barve so posledica svetlobnega valovanja, ki je posebna vrsta elektromagnetne energije« (Itten 1999, 15). Vsaka spektralna barva ima svojo valovno dolžino, ki z valovanjem omogoča nastanek barve, najprej v očeh in nato v možganih. Kako valove prepoznamo še ne znamo pojasniti, zaenkrat velja le, da posamezne barve nastanejo zaradi kvalitativnih razlik v občutljivosti za svetlobo (Itten 1999, 16). Ob napredku v spoznanjih optike in delovnjemu možganov je bila večina raziskav

s področja barv usmerjena v reakcijo, ki jo barve povzročajo očesu, možganom in spominu (Feisner 2006, 7). Gre za proces obzervacije, percepcije in delovanja zavesti pod vplivom barv oziroma svetlobnega valovanja. V spoznavanju barv je šel trud predvsem v smer umestitve čim večjega števila variabel v enoten in enovit sistem, ki naj bi pojasnjeval vse skrivnosti barv, predvsem barvnih učinkov. Leonardo da Vinci (1452 – 1519) v svojem slovitem Traktatu o slikarstvu² izpostavi šest osnovnih barv: rumeno, modro, rdečo, zeleno ter belo in črno za svetlobo in senco (Šuštaršič 2004, 31). V 17. stoletju, natančneje 1673, je na Francoskem izšel Dialog o koloritu, izpod peresa Rogerja de Pilesa, ki pa svoje teorije o barvah ni pripeljal dlje od spoznanja, da imajo barva, svetloba in senca enakovreden pomen kot risba v sliki (Šuštaršič 2004, 34). Tako je šele z Newtonim dognanjem, v 18. stoletju, svet zares zaživel v barvah. Če je bilo 17. stoletje temačno in zamazano, je bilo to predvsem posledica trdovratne ideje o nevarnosti barve, ker naj bi zavajala in skrivala resnico. Takšno mnenje je prevladovalo vse od 12. stoletja, nanj se je močno naslonila tudi protestantska reformacija, še kasneje, skozi dve stoletji (1500 – 1700) so nauk o sekundarnosti barv podpirali tudi v intelektualnih sredinah. Neobvladljivost barve, nestabilna kemična sestava in učinki, ki so jih barve povzročale so bili za takratne razmere čudežna dežela. Nakar je nov barvni sistem, ki ga je predstavil Newton, omogočil spremembe v večini vizualnih dejavnosti, med drugim tudi v tisku. Jakob Christoffel Le Blon (1667 – 1741), po rodu francoz, ki je v Londonu izdeloval gravure, nekakšno predhodo obliko sodobnega tiskanja, je v leti 1720 – 1725 razvil sistem tiskanja s tremi barvnimi ploščami (Pastoureau 2008, 153–56). Kombinirana uporaba rdeče, modre in rumene z dodajanjem črne je na belem papirju omogočala nastanek vseh ostalih barv. Do takrat veljavni sistem, ki se je razvil okrog šestih glavnih barv je bil tako postavljen na rešeto. Medtem ko sta bela in črna zapustili barvni krog, je primat osnovne barve izgubila tudi zelena, ki je bila zopet prepoznana kot mešanica modre in rumene. Formula o treh osnovnih barvah je aktualna še danes. Razvoj barvnega vedenja in tehnični napredek je v začetnem obdobju 18. stoletja Evropo, predvsem pa Francijo oddel v žive barvne oddtenke. Za nekaj desetletij je bila Francija najbolj

² Trattato della pittura ali Traktat o slikarstvu je bil po da Vincijevi smrti naknadno urejen iz njegovih skic in zapiskov, ki jih je podedoval eden izmed njegovih učencev. Prvič je bilo Traktat natisnjen 1651 v Parizu v francoščini in italijanščini. Original je v atVikanski knjižnici pod imenom Codice Urbino 1270.

živopisana država, Paris pa je veljal za najbolj neobrzdano a hkrati elegantno mesto. Vse do večera revolucije. Med 1785–1788 so se barve potemnile, glavno vlogo je zopet prevzela črnina. Živi oddtenki so izginili iz javnega življenja, poleg črne in plateno bele se je uporabljala še rdeča, vendar v zelo omejenih primerih. Rezervirana je bil za jakobinsko čepico³ in zastavo.

Fizične lastnosti v jedru razpršene svetlobe je določil Newton, drugo plat, njene psihološke učinke, pa je raziskoval Johann Wolfgang von Goethe v Teoriji barv, objavljeni 1810. Zeleni je na primer pripisal največjo uravnoveženost med barvami in zavoljo tega hvalil njene zdravilne in blagodejne učinke, ki jih ima neposredno na telo in duha. Delo je bilo v krogih umetnosti in filozofije zelo odmevno. Veliko veljavo je Goethejevi teoriji med drugim pripisoval Kandinsky, med filozofi pa je navduševala Schopenhauereja in Wittgensteina.⁴

Kljub izrazitim premikom na področju svetlobe je v govorici barv še veliko nepojasnjenega. Raziskovati velja predvsem nematerialna telesa različnih barv oziroma intenziteto energije, ki jo redkokdaj vidimo, skorajda vedno pa čutimo. Barve so močno povezane s človekovim duhovnim in socialnim življenjem (Kovačev 1997, 30). S tovrstnega vidika se je na Slovenskem z barvo, v največji meri, ukvarjal Anton Trstenjak, identifikacijsko in sporočilno vlogo pa ji pripisuje tudi Stane Južnič. Večstoletni razkol med obliko in barvo je botroval nastanku različnih testov in orodij, ki so tovrstno idejo podpirali. Identifikacijo osebnosti nagnjeno bodisi k barvam bodisi k oblikam v določeni meri omogoča, med drugim Rorschachov test, ki je znan s področja psihopatologije. Danes vemo, da sta barva in forma korelativna, če že ne pojmovno pa vsaj v izvedbah. »S pomočjo barv lahko posredujemo določene misli, ne da bi pri tem uporabljali pisavo ali govor« (Whelan 1995, 7). Njihova implikacija ima globok pomen, ker prodira v psihično in čustveno dogajanje. »Vse komunikcije, vsa občevalna sredstva, ki jih človek uporablja ob svoji naravni glasovni govorici, so v jedru le izražanje po barvi in njenih nešteti odtenkih, saj sem sodi tudi pisava in tisk« (Trstenjak 1978, 25).

³ Jakobinska čepica je stožčasto pokrivalo rdeče barve s povešeno konico. Interpretirana kot simbol svobode.

⁴ Ludwig Wittgenstein v eseju *Remarks on Colors* zapiše: To answer the question, »What do the words red, blue, black, and white mean?« we can, of course, immediately point to things, that are those colors. But our ability to explain the meaning of these words go no further.

Predvsem gre za barvne učinke in ne barve po svoji kemični in fizikalni sestavi. Gre za barve, ki se posameznika se dotikajo brez dotika in besed. Trstenjak pravi, da je človek oblikovalec sveta po barvah in zato je cilj slehernega dela z barvami ustvariti učinkovite barvne kombinacije iz številnih barv in barvnih odtenkov. »Da se govorici barv lahko ustrezno odzovemo je najprej potrebno razumeti harmonijo barv. To pa pomeni, da se moramo zavedati, v kakšnem razmerju in kakšne barve naj uporabimo, če hočemo ustvariti določeno razpoloženje, sporočiti neko misel, ali izzvati določeno reakcijo« (Whelan 1995, 8). Razumevanje in poznavanje barvne harmonije je nepogrešljiv del znanja grafičnih in modnih oblikovalcev, oblikovalcev v avtomobilski industriji, oblikovalcev notranje opreme, arhitektov, umetnikov, trgovcev.⁵

Kromatologija oziroma nauk o barvah je v zadnjem stoletju doživel zavirljiv razcvet. V veliko pomoč so bile predvsem teorije barv, ki so jih v 20. stoletju oblikovali Kandinsky, Herbin in Pfeiffer ter nekateri ostali teoretiki⁶. Vendar ne glede na hitrost znanstvenega proučevanja ostaja simbolika barv v različnih kulturnih tradicijah relativno nespremenjena. »V nasprotju z barvnimi preferencami, ki se zelo hitro spreminjajo, so simbolične implikacije barv izredno obstojne« (Kovačev 1997, 35–6). Simbolične implikacije posameznih barv temeljijo na tradicionalni vlogi vsake posamezne barve, ki se je utrdila skozi zgodovino. »Simbolika barv spada med najbolj raziskana področja sodobne simbologije« (Ibid.). V večini družb so posamezne barve dobile poseben pomen. Zahodni svet razlikuje številne odtenke sive, medtem ko Maori poznajo številne odtenke rdeče, Inuiti pa bele (Chiazzari 2000, 24). Obleke določene barve so izkazovale družbeni status in bile v hinduizmu celo zapovedane. Nošnja rdečine je bila v času francoske

⁵ Avtomobilska industrija v zadnjem letu svoje prodaja beleži 62 odstotni porast nakupov belih avtomobilov. Predvsem gre za avtomobile višjega cenovnega razreda. V prometnih nesrečah so najpogosteje udeleženi črni avtomobili, ker so na cesti najslabše vidni, je pokazala raziskava avstralske univerze. Bolj kot je svetla barva avtomobila, manjša je verjetnost, da bo ta udeležen v prometni nesreči, so še ugotovili znanstveniki z univerze Monash. Najvarnejša barva je tako bela, ki ji sledijo rumena in bež. Raziskava je pokazala, da je za črne avtomobile verjetnost trka za 12 odstotkov večja kot za bela vozila, za siva vozila 11 odstotkov, za srebrna 10, za rdeča, modra in rjava vozila pa je verjetnost trka za sedem odstotkov višja kot za bela vozila. (vir: <http://24ur.com/ekskluziv/zanimivosti/pomembna-barva-avtomobila.html>; 10. junij 2008).

⁶ Različne teorije barv, ki so v večini razvile skozi umetnost so predstavljene v Likovni teoriji (Šuštaršič, 2004).

revolucije smatrana kot vulgarna, izzivalna in celo nevarna. Kot že omenjeno je bila rezervirana zgolj za simbole revolucije.

»Barva kot naravni fenomen ni nosilka pomenskih struktur, ki bi vodile v pojmovni svet« (Kovačev 1997, 28). Njen pomen temelji na dogovoru ali primerjavi, v samem bistvu je barva čista abstrakcija oziroma čisti fizični pojem elektromagnetnih valovanj, ki je sprva viden kot bela svetloba.⁷ Ko belo svetlobo razklenemo s prizmo, se razkrije barvni spekter - različne valovne dolžine se lomijo pod različnimi koti in se tako kažejo očesu v različnih barvah. Vrstijo se od rdeče, oranžne, rumene, zelene, modre in vijolične. Vsako barvno valovanje ima svojo dolžino in frekvenco. »Rdeča ima najdaljšo valovno dolžino, ki jo še zaznava naše oko, in najnižjo frekvenco. Njena energija učinkuje toplo in spodbudno. Vijolična ima najkrajšo valovno dolžino in najvišjo frekvenco. Deluje pomirjajoče in očiščujoče« (Chiazzari 2000, 12). Nemara je zaradi svoje energije rdeča med barvnimi strokovnjaki označena za najmočnejšo barvo. »Deluje zelo toplo, vedno izstopa in vzbuja pozornost, /m/oč /.../ na različne načine vpliva na ljudi, dviguje krvni tlak in stimulira živčni sistem« (Whelan 1995, 14). Lahko bi dejali, da rdeča žvižga, oddaja jasne, prodorne in celo opozorilne signale. Južnič (1993, 245–5) gre še dlje, ko o rdeči zapiše, da je ponazarjala kri in zrelost, stega si je posebne pomene pridobila v političnih opredelitvah. Uporablja se za označitev t.i. politične levece. Sicer pa je rdeča prva barva, ki jo je človek poimenoval in tvori podlago za simbolično ter abstraktno predstavitev temeljnih vidikov življenja (Knuff v Kovačev 1997, 37).

2.1 DRAGA, A PRIVLAČNA

Začetki rdeče segajo v Egipt in Pompeje, sprva se je imenovala purpur, veljala je za najplemenitejšo rdečo barvo in je bila vijoličastega odtenka. Najplemenitejša predvsem

⁷ Človekovo oko zaznava le 40 odstotkov barv sončne svetlobe, ki se zdi brezbarvna in neotipljiva. Vrstijo se od rdeče, oranžne, rumene, zelene in modre do vijolične. Sončna svetloba vstopa v telo v glavnem skozi oči. Vsrkamo pa jo tudi skozi kožo in vdihavamo z zrakom. Energija, ki jo oddaja bela sončna svetloba je življenskega pomena. Vsem organizmom s klorofilom je nujno potrebna za proces fotosinteze in tako ohranjanja in nastanek novega življenja. Vsako barvno valovanje ima na telo svoj učinek. Lahko bi torej dejali, da ima vsaka barva svoje energetske valovanje, ki na telo vpliva na celični ravni. Energija barv se v veliki meri izkorišča pri barvnih terapijah, kjer poudarjajo zdravilne učinke barv.

zaradi vrednosti in cene. Vijoličasti purpur se je s propodom Konstantinopolisa izgubil, primat med barvami je prevzela rdeča. Čista rdeča, brez rumenih ali modrih primesi. Pridobivali so jo na različne načine, tudi iz krvi in uši, kasneje v antiki so rdečkasto barvilo pridobivali iz korenin broča. Kolonialni pohodi in osvajanja novih celin so barvno paleto še posebej obogatila. Na tem mestu se torej odmikamo od mnenja Kovačeve (1997, 38), ki pravi da je do pravega socialnega razvrednotenja rdeče barve prišlo po odkritju Amerike, ko so začeli iz Mehike uvažati novo, ceneno rdeče barvilo iz košeniljk.⁸ Prav nasprotno, ravno na primeru rdeče lahko nazorno prikažemo širše barvne vplive na družbeni status. V iskanju idealnega barvila, ki bi zagotavljal intenziven in obstojen škrlaten oddtenek je od 16. stoletja potekala prava dirka za osvojitve primata nad proizvodnjo košeniljk, ki se je odvijala tako na morju kot na kopnem. Z industrijsko revolucijo in razvojem tekstilne industrije je rdeče barvilo postalo ena izmed najbolj iskanih dobrin, ki so jih zagotavljale kolonije. Najboljše rdeče barvilo in temu primerna cena je bogato polnilo kraljevo blagajno (Greenfield 2006, 1–3). Temu primerno so Španci dobro varovali skrivnost pridelovanja. Ali gre za žival ali rastlino, so dve stoletji skušali odkriti srednjeveški znanstveniki, umetniki, barvarji, in nenazadnje vohuni. Ne hladna ne topla, ampak mehka škrlatna rdeča je v Evropi postala senzacija. Ne vulgarno cenena ampak elegantna in obstojna rdeča je bila priljubljena med kralji, trgovci, umetniki in kmeti. Skrivnostna, draga, a privlačna je vsakemu ponujala svoje: užitek, opaznost, lepoto in slednjim, boren zaslužek. Dostopna premožnim je bila znanilka bogatsva, vpliva in moči. Na Stari celini nepoznano barvilo so Azteki pridobivali iz košeniljk, na kaktusih živečih hroščev, ki v varovalne namene proizvajajo karminsko kislino rdeče barve. Pravzaprav jo proizvajajo samo samice, ki živijo na kaktusu, ker so brez kril, medtem ko moški predstavniki vrste, letajo okrog. Leta 1519 so karminsko barvilo v Mehiki opazili konkvistadorji in ga z ladjo pripeljali v Španijo. Ker je rdeča postajala vse bolj zelena, je gojenje kaktusov in košeniljk postalo donosen posel. Ni bilo dolgo in Mehika (Oaxaca City) je postal(a) glavna izvoznica rdečega barvila. Posel z barvami je bil donosen, vendar so le potrpežljivo gojene košeniljke proizvajale najboljše barvilo. Izmed številnih neuspešnih poskusov gojenja kaktusov in njihovih prebivalk na

⁸ Slovar slovenskega knjižnega jezika pod košeniljko pojmuje na kaktusu živečega kaparaja, katerega koža vsebuje rdeče barvilo.

različnih predelih tropskega pasu, sta poleg Mehike, najboljše barvilo dobavljala Guatemala in Karibsko otočje. Tako vse do zgodnjih let 19. stoletja, ko se je sprva privlačnost in nedostopnost rdečine sprevrgla v prezir. Rdeča ni več predstavljala bogatsva in moči, temveč razsipnost in oholost. Vse do francoske revolucije je njena priljubljenost samo še upadala. Tudi kasneje se prodaja naravnega barvila ni več povzpela, kljub pomiritvi strasti in delni povrnitvi ugleda, gojenje košeniljk ni več zagotavljajo bogatstva (Greenfield 2006, 209–34). Z razvojem kemije so se pojavila sintetična barvila, ki so bila dostopnejša in predvsem cenejša.

Barve imajo svoj socialni status, ki je bil višji čim redkejša je bila dobrina, ki je dajala zeleno barvilo. Da je temu res tako potrjuje uporaba rdeče barve v vsakdanjem življenju in razmerjih, ki ga oklepajo. Pravo simbolično vrednost je rdeča pridobila z nastankom visokih kultur. »Postala je barva oblačila najvišjih državnih in verskih dostojanstvenikov« (Kovačev 1997, 38). Podobno se je nadaljevalo skozi Srednji vek, ko je bila uporaba rdečega plašča povezana s plemiškim statusom posameznika. Rdeča je pravzaprav zaznamovala sleherno spremembo družbenih in političnih dogajanj. V času kmečkih uporov so jo za svojo zahtevali kmetje. »Z dvigom meščanstva je rdeča barva postala barva mestnih bogatašev, patricijev« (Ibid.). Med francosko revolucijo 1792, so Jakobinci rdečo zastavo prograsili za zastavo svobode. »Kasneje je postala znamenje delavskih gibanj, v oktobrski revoluciji pa še simbol socializma in komunizma« (Kovačev 1997, 39). Zdi se, da igrajo barve pomembno vlogo v vseh oblikah oblastnih razmerij. »Pomenska struktura barv je izredno bogata predvsem v magiji, mitu, ritualu, religiji in umetnosti« (Kovačev 1997, 30). Skupna vsem naštetim je simbolizacija oziroma uporaba simbolov in simbolika, ki se lahko izvaja skozi različne načine. Skozi jezik, besedo, glas, obliko in nenazadnje tudi skozi barvo.

3 RITUALI IN RITUALIZACIJA OBLASTI

Verbinčev Slovar tujk (1997) pod geslo ritual pojmuje: predpisan verski obred in pa obrednik, to je knjigo s popisom verskih obredov. Pojem se torej v celoti navezuje na

religijo medtem ko o pomenu v ostalih socialnih okoljih ne govori. »Ritual lahko razumemo kot način izvajanja oblasti in hkrati kot metodo s katero oblast privlači pozornost nase in ob tem kar se da vsestransko najavlja svojo pričujočnost in deluje na čutne vtise, ko se predstavlja v večji vzvišenosti, pomembnosti in imenitnosti« (Južnič 1989, 266). Že površen pogled nakazuje, da je ritual mesto, kjer se politika in religija močno povezujeta in prepletata. Ritualizacija oblasti, natančneje njeno izpraznjeno obredje, ki se zdi samemu sebi namen, podobno kot v religiji, igra povezovalno in identifikacijsko vlogo. »Ritual naj bi, tako kot je to v religijah, ustvarjal povsem določene emocije, deloval naj bi impresivno in hkrati integrativno, kar pomeni, naj bi političnem občinstvu dodajal emocije in razbijal neprizadetost in hkrati to občinstvo združeval, ustvarjal občutek občestva in vzajemnosti« (Južnič 1989, 266). Pomembnosti barve, preko simbolov, v ritualizaciji politike potemtakem ne kaže zanikati. Zdi se, da vsaka družbena formacija, ki temelji na pripadnosti, zavezanosti in članstvu skozi simbole, insignije in rituale oblikuje svoje barvne preference. Dovolj nazoren primer je Katoliška cerkev, ki priznava pet barv, »liturgično jih je ustalila za časa papeža Inocenca III (vladal od 1198 do 1216); te barve so: bela, vijoličasta, zelena, rdeča in črna« (Južnič 1993, 256). Sakralni pomen vijoličaste ali purpurne barve je bil nekako dvojen – je barva, ki določa škofovski rang in je tudi barva posta in pokore, vere in pobožnosti. Skladno s to interpretacijo je usklajeno tudi pojmovanje vijolic kot simbola žalosti in skromnosti (Kovačev 1997, 77). Rdeča barva ima v ruskem obredju in okrasju posebno magično moč. Z njo so ozaljšani pasovi in pregrinjala, ki jih uporabljajo pri verskih obredih, ko simbolično prehajajo iz enega življenjskega obdobja v drugega. »Vsakemu življenjskemu obdobju je pripadal poseben pas⁹« (Figes 2008, 318).

Prav nasprotne so bile pomenske implikacije purpura v posvetnem življenju, bila je barva kraljev in barva moči. Barve so imele vselej velik simbolni in verski pomen. »Za prvotna ljudstva, ki so živela na prostem, sta bili najpomembnejši barvi dneva in noči« (Chiazzari 2000, 24). Od tu ni več daleč, da povežemo politiko, oblast, boj zanjo in barve, ki so lahko v pomoč ali pa tudi ne. Kri je v zgodovini tekla na primer zaradi zelene barve, ki

⁹ Orlando Figes (2008) nadaljuje z poganskimi običaji, in pravi da so opasali že novorojenčka. Dečkom so dali rdeč deviški pas. Noseča ženska je morala pred porodop prestopiti rdeči pas. Po ljudskem izročilu se je hudič bal opasanega moža, zato so ruske zle duhove in vile vedno slikala brez pasu. Pasovi različnih barv so posameznike spremljali do konca življenja, ko so z mrtvecem pokopali tudi njegov pas, če je bilo mogoče prav tistega, ki ga je dobil ob rojstvo, v znak končanega življenjskega cikla.

sicer velja za identifikacijsko barvo muslimanov, a jo je Katoliška cerkev kljub temu umestila v svoj preferenčni okvir. Pomembnost simbolov je nezamenljiva tudi v politiki in oblastnih razmerjih. Še več, simboli in rituali se iz religije selijo in preslikavajo v politiko. K simbolom se še vrnemo, na tej točki ne moremo mimo koncepta pastoralne oblasti, ki ga je v teorijo vnesel Michael Foucault. Gre za koncept, ki povezuje politiko in religijo in iz njiju izpelje prav posebno formo oblasti – oblast pastoralnega tipa. Moderna država je v veliki meri integrirala staro oblastno tehniko izvirajočo iz krščanskih institucij, ki omogoča novo obliko individualizacije in se preko modernih institucij razširja po vsej družbi. »Na mesto pastoralne in politične oblasti, ki sta bili med seboj bolj ali manj povezani, bolj ali manj v konkurenci, je prišla individualizirajoča *taktika*, ki je obeležila celo vrsto oblasti: oblast družine, medicine, psihiatrije, vzgoje, delodajalcev« (Foucault 1991, 109). Ta nova taktika, se za razliko od religije, ne usmerja na zveličanje ljudi na onem svetu, temveč se zavzema za odrešenje in blaginjo na tem svetu. »Cela vrsta posvetnih ciljev zavzame mesto religioznih ciljev/.../«(Ibid.). Taktika je v tem oziru mišljena kot pripomoček, pomagalo, ki uspešno približa oblast. Vendar bi bilo napačno misliti, da oblast izhaja iz nekega vira ali centra in se tako razliva navzdol, temveč kot pravi Lukšič (Bibič 1997, 20–21) oblast prihaja od vsepovsod, predvsem od spodaj, in bi bilo nesmiselno iskati glavni štab, ki upravlja z njeno racionalnostjo. »Oblast je zato nesubjektivna, hkrati pa nameravna, saj se med sabo soočajo številne namere in racionalne taktike, ki posledično kreirajo to, kar izide kot oblast« (Lukšič v Bibič 1997, 21). Michel Foucault (1991, 110) oblast označi kot nekaj kar izkazuje tri lastnosti: svoj izvor, svojo temeljno naravo in svoje manifestacije. Bistveno vprašanje, kot pravi, ni »Kaj je oblast? ali »Od kod oblast izhaja?«, temveč »Kaj se dogaja?« oziroma »Kako?«, pa ne v smislu »Kako se manifestira?« temveč »S kakšnimi sredstvi se izvršuje?«. Od tu naprej pravi, je potrebno nujno razlikovati med oblastnimi razmerji in komunikacijskimi povezavami, ki prenašajo informacije s pomočjo jezika, sistema znakov ali kateregakoli drugega simbolnega medija (Foucault 1991, 111). Gre za vzpostavljanje minimalnega konsenza ali hegemonije ideologije kot pogoja za delovanje in sam obstoj družbenega življa, ki se povezuje v celoto. Materializacija označevanja, ki osmišlja strukturo svoje organizacije in tako sploh omogoča njen obstoj potrebuje svoje mite in legende ter številne ceremonije, iniciacije, rituale in simbole, ki ji pomagajo do veljave. Ritual kot

mesto rojstva religije je svojo univerzalnost prenesel tudi v politiko. Althusser (2000, 91–93) v razlagi ideologije pride do točke, ko pravi, da ideje subjekta obstajajo v njegovih dejanjih, ki so vključena v prakse, in opozarja, da te prakse urejujejo rituali, v katere se te prakse vpisujejo v naročju materialne eksistence nekega ideološkega aparata. Sodeč po Foucaultu se je to zgodilo v časih moderne zahodne države, ki je v svojo novo politično obliko inkorporirala staro oblastno tehniko krščanstva (Foucault 1991, 108).

3.1 SIMBOLI

Z obredno uporabo simbolov in insignij se v politiki vzpostavlja nove avtoritete in uvaja nekakšno novo stanje, se rojevajo in živijo nove identitete. Z drugimi besedami, gre za ritualizacijo in simbolizacijo, katere naloga je, da na skrajšan, celo poenostavljen in všečen način omogoči prepoznavanje. »Politološka znanost v svojih razglabljanjih ponavadi izpušča pomembnost simbolne dimenzije sodobne politike« (Pikalo 2000, 940). Razlog je v nemerljivosti na kvantitativni ravni, vendar kot pravi Južnič (1993, 231) »/b/ rez simboliziranja ni prepoznavanja. »Simboli sežamejo občutke skupnosti in vzajemnosti in na viden in impresiven način poudarjajo pomembnost vsake družbeno uveljavljene in kulturno normirane stvarnosti« (Južnič 1993, 231). Prepoznavanje in potrjevanje omogoča konsenz – družbeni konsenz. S tega je ritualizacijo in simbolizacijo moč razumeti kot strateško dejavnost ali še elementarnejše, kot taktično aktivnost za doseganje konsenza. »Med človekom in fizičnim svetom je svet simbolov kot nekaj tretji, vmesni, posredovalni svet: to je svet pomenov in smislov, besed in jezika, svet znanosti in umetnosti, religije, socialnih in političnih sistemov« (Trstenjak 1994, 21). Simbolni svet je v celoti plod človeka, medtem ko za stvarni svet tega ne moremo reči. Predmete, ki jih pridobimo iz narave nismo ustvarili sami, temveč smo jih iztrgali okolici, kar pa ne velja za svet podob in prisodob. »S pomenskimi znamenji si človek prilagaja in prisvaja ves svet/.../« (Trstenjak 1994, 50). Izdelava, uporaba in prenašanje simbolov na naslednje rodove je specifična dejavnost človeka, ki ga dela za odprto in kulturno bitje. »To je vzmet, ki mu odpira poglede v nedogled, ki napravi iz bitja z živalsko ujetostjo v neposredno biološko nujnost in korist – vsestransko odprto bitje, zato pa hkrati

večumno, nikoli do konca opredeljeno in nikoli varno uravnovešeno, nemirno stvar« (Trstenjak 1994, 52). Narojenost v simbolni svet predvsem preko govorice in izrazne vrednosti jezika potrjuje tudi Naom Chomsky, ki je v svoji razlagi simbolične govorice izpostavil globinske strukture govorice in opozoril na antropološko pomembnost simboličnosti v človeškem mišljenju. V razlagi govorice je Chomsky radikalno zavrgel Skinnerjevo delo *Verbal Behavior* (1957). Skinner je namreč besedno vedenje pojmoval kot operativno pogojevanje. Chomsky pa na drugi strani ugotavlja, da gre pri besedni govorici predvsem za učenje po razvidnosti in razumevanju, ki sega globlje kot golo pogojno odzivanje, čeprav je le-to v govorici tudi prisotno. Še več, učenje je po Chomskem močno poudarjeno in velikega pomena pri pridobivanju in obvladovanju pojmov, vendar globinska struktura jezika seže dlje, nakazuje vrojenost govorice. Od tu znana besedna zveza Lenneberga (1972): »Človek je kot besednik že rojen v svet sobesednikov« (v Trstenjak 1994, 52). Simbolni svet med človeka in žival postavlja mejo abstraktnega mišljenja in ustvarjanja. Za učlovečenje je odločilnega pomena izdelava, uporaba, razumevanje in prenašanje simbolov, simbolnih znamenj in opozoril. Socializacija poteka z obredno uporabo simbolov. »Moč simbolov, ki jo obred izzove, je namreč moč, ki konstruira realnost, tista, ki vzpostavlja gnoseološki red ali takojšnjo sliko sveta« (Pikalo 2000, 943).

»Človek je bitje znamenj. Ves svet mu je znamenje v celoti/.../« (Trstenjak 1994, 15). S svojo simbolno dejavnostjo človek vnaša smisle in pomene. S simbolično govorico je človek ustvaril številne sisteme medsebojnega sporočanja in občevanja. Vsakotera dejavnost, »/k/ončno je sploh vsa znanost in vsa umetnost v svojih razvejanih panogah samo variacija človeške simbolične govorice« (Trstenjak 1994, 54). Oblikovanje in uporaba simbolov, simbolična govorica nasploh pomenijo oblikovanje nove celote, gre za poenotenje, prizemljitev in osredinjenje bitja, ideje ali stvari v novo celoto. Gre za podeljevanja smisla in osmišljanje bistva. »Kondenzacija simbola, njegovo zgoščevanje poteka na raznih ravneh in v različnih zvrsteh, še posebej pa na verbalni in ikonični ravni« (Južnič 1993, 232). Tako razumemo himno, različne zvočne simbole, koračnice kot verbalne simbole; zastavo, grb in ostale znake pa kot ikonične simbole. Ikonični simboli so v veliki večini vezani na barve. Njihovo sporočilo gre zato iskati izza simbolnega pomena barve in likov. »Zato je njihova simbolika v jedru vselej simbolika

barve in likov« (Trstenjak 1994, 34). Medtem ko so grbi simbol ožje skupine, družine ali skupnosti, so zastave reprezentacija širše skupnosti in navadno predstavljajo narod ali državo. Iz praktičnih dejavnosti simbolizacije sta se grboslovje in zastavoslovje, skozi čas, razvili v svojstveni znanstveni panogi in ju poznamo kot heraldiko in veksikologijo. »Zastava kot temeljni simbol državnega predstavljanja in identificiranja velja za svetinjo posebne vrste« (Južnič 1993, 258). Izrednega pomena se zastava¹⁰ izkaže v vojnah, različnih tekmovanjih in povsod tam, kjer je močno prisoten sentiment pripadnosti in potriotizma. Zastave se med seboj razlikujejo po barvah, velikosti in obliki barvnih ploskev ter dodanih simbolih. Nekatere krasijo grbi, zelo pogosto pa so ozaljšane s samostojnim simbolom, pogoste so različne oblike križev in zvezd, med njimi tudi rdeča zvezda.¹¹

3.2 SIMBOLNA VREDNOST BARVE

Če pomislimo, da človek preko osemdeset odstotkov vseh čutnih zaznav pridobi preko vida, potem je odveč čudenje, da so ljudstva vseh časov in krajev barvo odevala v bogato simboliko. »Brez pretiravanja lahko rečemo, da se je človeštvo najobširneje razživelu ravno v barvni simboliki« (Trstenjak 1994, 28). Najbolj osnovni barvni pomeni so izhajali iz narave, tako je zelena predstavljalna plodnost in rodovitnost. Barva poleg antropološkega področja zajema tudi mistično, religiozno in nenazadnje tudi politično. Prav v tej smeri želimo nadaljevati in pokazati, da človek preko simbolov in še posebej preko barv izraža pripadnost in aktivnost tudi v politiki. Simbol vsej predstavlja neko dvojnost, gre za vidni svet, ki nakazuje, razodava nevidnega. Lahko rečemo tudi drugače: če je vidni svet materialna stvarnost, je nevidni svet duhovna stvarnost. »Simbol je vselej prisposoda« (Trstenjak 1994, 7). Gre za iskanje pomena izven prostora ali časa. »V

¹⁰ Poleg zastave obstajata še posebni obliki tega visečega simbola: bandera in prapor. Od zastave ju razlikuje način obešenja, motivika in živopisnost. V veliki večini se prapor in bandera uporabljata v društvih, združenjih in organizacijah, predvsem bandera pa je pogosta tudi v religiozni rabi.

¹¹ Med drugo svetovno vojno je peterokraka zvezda postala simbol številnih odporniških gibanj, kasneje pa je postala prepoznavni del realsocialističnih in komunističnih gibanj in držav. Danes jo najdemo na številnih zastavah, med drugim tudi Zvezne ameriške republike Kalifornije in pa Severne Koreje. Tako pri prvi kot pri drugi simbolizira svobodo.

simboličnosti človek prestopa vse meje« (Trstenjak 1994, 25). Iz preteklosti presega sedanost, da bi napovedal prihodnost. Vendar pri razlagi barvnih implikacij slej ko prej naletimo na težavo. Pomenske vloge barv namreč ni enostavno določiti. Dogaja se, da imajo določene barve v istem kulturnem okviru nasprotne oziroma različne pomenske implikacije. Številni avtorji skušajo barvno problematiko razložiti s pomočjo identifikacije njenih družbenih, kulturnih in osebnostnih determinant (Kovačev 1997, 36). Južnič (1993, 254–5) izpostavi arbitrarnost, ki je v simboliziranju barv še posebej očitna. Primer tovrstne arbitrarnosti so različni sporočilni nameni, ki jih imajo iste barve v različnih kulturah. Če ostanemo pri rdeči, je ta navadno povezana s telesno ljubeznijo v vseh svojih oblikah. Simbolizira kri, pekel, moč, v keltski tradiciji pa tudi smrt. »Rdeča barva je imela najprej socialen pomen,/.../ v preteklosti je bila znanilka razkošja in bogatstva« (Kovačev 1997, 47). Različni pomeni, ki jih prinaša denimo rdeča, so morda lahko pojasnjeni na podlagi različnih odtenkov rdeče, ki nosijo različen pomen. »Jasna, svetla rdeča barva simbolizira srce, temna pa trebuh« (Kovačev 1997, 44). V hindujski kulturi je rdeča barva kšatrijev oziroma plemičev simbolizirala plodnost in je tako uporabljena v poročnem obredju. Predstavlja pa tudi nevarnost in močno izpostavljeno ženstvenost. Uporablja se v bojih in erotiki. Skratka najdemo jo tam, kjer potekajo intenzivna in s čustvi nabita izvajanja. V tradiciji večine kultur rdečo označujejo kot barvo ognja, lahkomiselnosti, življenja, zdravja, aktivnosti, ljubezni, egocentričnosti in ekstraverzije. V nasprotju z modro, ki predstavlja dvig v duhovnost, velja rdeča za zemeljsko in čutno barvo (Kovačev 1997, 319). Če je modra bolj nagnjena k stalnosti in stabilnosti je njeno nasprotje rdeča, ki jo bolj mika negotovost. V barvah se nenazadnje skriva tudi moč napovedovanja. Napovedati je mogoče čustven odziv na posamezne barve in barvne kombinacije. »V določeni meri prav barva izraža človekovo razpoloženje, objavlja njegove namene in najavlja njegova početja« (Južnič 1993, 256). Različne barve vzbujajo določene odzive, na primer rdeča barva je lahko močna, drzna, vznemirljiva. »Neskončno število vrednosti ali odtenkov posameznih barv pa ustvarja še širši niz odzivov« (Whelan 1995, 8). Vendar, ne glede na pojmovno ohlapnost, velja barve uporabljati premišljeno in zavedujoč se dejstva, da so izredno bogate in zgovorne, čeravno brez besed. Na primeru rdeče barve smo torej uprizorili arbitrarnost barv, ki zaznamuje tako kulturno kot socialno in politično zgodovino. Zgodovina barv je

pravzaprav socialna zgodovina, piše se že dolgo in kot rečeno v vsaki kulturi na malce drugačen način.

4 POLITIKA JE

Tovrstna tematika se zdi posebej zanimiva v okviru politologije in politike, med drugim tudi kot mobilizacijski element oziroma dejavnik. In če želimo barvi zares odpreti vrata politike je potrebno najprej oživeti politično. Se torej vprašati: kaj je politično? Politično običajno razumemo kot pojem, ki je vezan na predstave o tem kam politika lahko poseže in kje vse se nahaja. Ko skušamo politično omejiti, ga osamiti z osvetlitvijo njegovih specifičnosti in značilnosti, naletimo na zagato. Posebnosti je vsaj toliko kot elementov, stvari ali stanj, ki jih želimo povezati s politiko in jih tako narediti za politične. Freund (1965) začrta tri temeljne predpostavke političnega, kot pravi gre za tri vrste razmerij. Gre za odnos med ukazovnjajem in podrejanjem, odnos med zasebnim in javnim in za odnos med prijateljem in sovražnikom. Slednja dva odnosa naj bi predstavljala sferi notranje in zunanje politike, medtem ko naj bi prvi, torej odnos med ukazovanjem in podrejanjem predstavljal »temeljno predpostavko političnega nasploh« (Freund v Bibič 1997, 100). Za naše razumevanje se bomo omejili na prvega.

Odnos med ukazovanjem in podrejanjem tako celoten človekov univerzum deli na dve kategoriji: na eni strani so tisti, ki ukazujejo in na drugi tisti, ki se podrejajo. Od tu lahko potegnemo vzporednico z vsemi razmerji, ki jih človek ustvarja, v njih živi in deluje – v vsakemu izmed njih je namreč nekdo, ki se podreja in nekdo, ki ukazuje. Ukazovanje oziroma podrejanje je včasih tako subtilno, da težko določimo, kdo ukazuje in kdo se podreja, spet drugič pa je tako očitno, da bi bilo lahko celo merljivo, po količini prelite krvi na primer. To je torej izhodišče za trditev, da je politika pravzaprav vsepovsod in da ji prav nihče ne more ubežati. »Čeprav je politika vedno samo del celotne družbe, želi preko dvojice ukazovanje – podrejanje zaobseči človeštvo in družbo v celoti/.../« (Ibid. 101). Od političnega smo torej prišli do politike za katero smo ugotovili, da je vseobsežna. Vendar nas zanima, kaj pravzaprav je politika? Odgovorov je pravzaprav toliko, rajši več, kot je izpraševalcev. Vsakdo bi lahko podal svoj odgovor in ne glede na razsežnost njegovega uma, bi bil odgovor pravilen. Politiko je mogoče glede na prostor in

čas različno pojmovati. Na subjektivnem področju je torej toliko razlag politike, kot je subjektov, ki skušajo dojeti dejanskost, vendar je pomembna še dejanskost sama, natančneje politična dejanskost oziroma njena narava. »Politična dejanskost se namreč kaže v zelo različnih podobah« (Rohe v Bibič 1997, 38). Narava politične dejanskosti je derivat družbene spremenljivosti in kot taka nujno prinaša značajске razlike glede na prostor in čas. Rohe (1978) v članku Zakaj politiko različno konceptualiziramo, kjer skuša poiskati edino pravo politično, v odgovor poda naslednje: »politika je oblast in vladavina, toda razen tega je – praviloma – tudi konflikt interesov, skupni blagor, država, politični sistem /.../« (Rohe v Bibič 1997, 44). Pojmi, ki želijo konceptualizirati politiko, se tako povezujejo v formule: politika kot oblast, politika kot vladavina, politika kot gospodarstvo, kot ekonomija; politika kot kultura; politika kot religija; politika kot usoda. Evidentno torej je, da gre za množstvo izhodiščnih pojmov, ki politiko določajo, razlagajo, jo prikazujejo v različnih barvah, ki pa še daleč niso v vseh oddtenkih. Pojmi, ki jih običajno uporabljamo za izhodišča pri razlagi politike in iskanju političnega, so samo fragmenti mnogih političnih dejanskosti. Kakršnokoli dokočno sklepanje bi bilo nemogoče, še več, bilo bi nesmiselno početje. »Spoznanje, da je vse politika, nas zavaja, če ga ne dopolnimo z uvidom, da je vse tudi ekonomija in kultura« (von Beyme v Bibič 1997, 187). Tako kot pravita Lukšič in Pikalo (2007) je prezenca politike fakt tudi takrat, ko dejanja niso motivirana z lastnino, interesi in objektivnih dejanskosti ni. Vezana na emocionalnost se razume in uporablja kot kriterij ravnanj ter hkrati kot kriterij za njihovo razlago. Nazorno se kaže v pravljicah¹² in mitih, v večini katerih je emocionalna plat političnega zelo slikovito nakazana. »Politika kot management emocij pa je kot dimenzija političnega preživela grške mite in kaže svojo relevantnost tudi v sodobnih odločitvah« (Lukšič in Pikalo 2007, 171).

5 IDEOLOGIJA IN IDEOLOGIJA BARVE

¹² Nazoren primer je pravljica Svetlane Makarovič z naslovom Rdeče jabolko, ki je rehabilitirana verzija Rdeče kapice, očiščena lažnega lošča in decenzurirana je postavljena pred sodobnega odraslega bralca z namenom, da opozori na dimenzije družbenega in političnega.

Slovar tujk (Verbinc 1997, 279) pod ideologijo zapiše štiri razlage. Kot splošno razlago navede nauk o idejah, kot samostojnih kategorijah. Poleg marksističnega pomena navede še sistem naziranj v napoleonski Franciji. V ožjem pomenu pa gre za sistem idej, kategorij in vrednot kakega svetovnega nazora. Če na široko zastavimo in rečemo, da je ideologija sistem predstav, potem je ideologija barve skupek vseh pomenov in razlag, ki so se prilepile nanjo. Ideologija barve je torej njen simbolični pomen, ki je kot že omenjeno v različnih kulturnih okoljih različen, a dovolj podoben, da more biti smatran za istega. Pomen rdeče barve se namreč skozi stoletja ni bistveno spreminjal, simbolični pomeni so se kvečjemu dodajali.

Ideologija je v politologijo vstopila 1797, smatrana kot »znanost, ki izščiščuje koncepte /.../« (Lukšič in Pikalo 2007, 164), in je vse poslej pogosto zastopan pojem. Z njim so se ukvarjali številni, prvič pa je o njej pisal Destutt de Tracy v delu Elementi ideologije.

Glede bistva, pomena in namena ideologije je večino časa trajala prava zmeda, povezana predvsem z določitvijo meja, ki termin določajo. »Ideologija naj bi po vzoru tehnike pomagala vpeljati inženiring duš in socialni inženiring« (Ibid). Vendar je glavni problem ideologije, po Bibiču (1978, 157–59) povezan s futurološko perspektivo oziroma s futuristično razsežnostjo ideologije in ga torej ne gre iskati v teritorialnih mejah, ki določajo politično, temveč v razmejitvi časa. Govorimo o treh razsežnostih časa: preteklost, sedanost in prihodnost. »Ideologija je povezana s preteklostjo v prihodnosti. Ideologija je povezana s prihodnostjo celo takrat, kadar gre proti njej, kar zanika prihodnost« (Bibič 1978, 159). Louis Althusser izpostavi brezčasnost ideologije in v svoji teoriji ideologije nasploh, predlaga da ideologijo mislimo kot vsepričujočnost (Althusser 2000, 86). Pomembnost, ki je tu nujna je namreč ta, da lahko rečemo, da ideologija ima zgodovino, prav tako kot tudi, da je nima in jo označimo kot nezgodovinsko realnost, ji pripišemo vsezgodovinskost.

Skozi ideologijo, kot predstavo imaginarnega razmerja med individuami in njihovimi realnimi eksistenčnimi razmerami (Althusser 2000, 87), je barva odločno vkorakala v politiko v času francoske revolucije. S strani Jakobincev je bila vpoklicana rdečina, ki je precej nazorno izkazala, da tudi kraljeva kri ni modra. Jakobinska zahteva po rdeči zastavi je bila, rečeno z besedami Althusserja, zahteva po reprodukciji produkcijskih razmerij. Kralju in kleru je bilo potrebno iztrgati oblast, mu vzeti zadnjo besedo. »V

zraku je bil vonj po svobodi, navadni ljudje so začutili, da morda končno lahko odločajo o svoji prihodnosti« Cummins 2009, 139). Brez leporečenja so padale glave in tekla je kri. In bolj kot je po pariških ulicah tekla kri, bolj je v glavah meščanstva žarela ideja svobode. Jasneje se izrazi Althusser (2000, 78), ko pravi, da ni bil prvenstven dosežek francoske revolucije zamenjava nosilcev državne oblasti, temveč da je bil spregledan, napaden in razlastnjen ideološki aparat države številka 1: cerkev. »Zato so tudi duhovščini dali civilni status, zaplenili cerkveno premoženje in ustanovili nove ideološke aparate države, ki naj bi nadomestili religiozni ideološki aparat države v njegovi vladajoči vlogi« (ibid).

Koncept ideoloških aparatov, ki ga Althusser vpelje v razlago ideologije je razčlenjen na represivni in ideološki del, ki se med sabo prepletata in materializirata v različnih institucionalnih oblikah. O tem je razmišljal in pisal Gramsci, ki je poudarjal, da država ne deluje samo s pomočjo represije, temveč je vpeta v pomembne institucije občanske družbe, kot so cerkev, šola, sindikati in drugi.¹³

Z empiričnega vidika Althusser (2000, 70–83) med ideološke aparate države šteje sistem raznih cerkva, sistem državnih in zasebnih šol, sistem prava, družine, sistem političnih strank in sindikatov, poleg tega navaja še informacijski in kulturno ideološki aparat države. Poglavitna značilnost institucij je njihova skupna naloga: reprodukcija produkcijskih razmerij, ki so razmerja izkoriščanja ali kot jim pravi Althusser razmerja eksploatacije. Do reprodukcije prihaja v skladu s ideologijo vladajoče elite, ki za uspešno interpelacijo subjektov uporablja tudi represivne elemente. Tu mislimo na različne metode izključitve, sankcij in selekcij, ki v razmerju izkoriščanja menjajo pripadnike vladajočih in vladanih.

Barva neposredno vstopa v politiko skozi simbole, rituale, obredje in nenazadnje skozi velike dogodke kot so revolucije, ustaje in izdaje. Izbrana in s tem izzvana barva se uporablja kot povezovalni in združevalni element, ki služi v identifikacijske, opozorilne in propagandne namene. V začetku tretjega tisočletja so evropski Vzhod iz sence

¹³ Althusserjeva koncepcija ideoloških aparatov je prikrojena in bolj trdno postavljena interpretacija in elaboracija Gramscijevega koncepta hegemonije (Lukšič in Kurnik 2000, 11).

potisnile t.i. barvne revolucije¹⁴. Mednje prištevamo *revolucijo vrtnic* v Gruziji, ki se je odvila 2004, leto kasneje je sledila *oranžna revolucija* v Ukrajini, kateri je spomladi 2005 sledila *revolucija tulipanov* ali *roza revolucija* v Kirgiziji. Dobro desetletje po velikem revolucionarnem valu zaradi katerega je padel Berlinski zid (1989) in razpadla Sovjetska zveza (1991) se zdi, da so tovrstni revolucionarni vzkliki del istega procesa, ki še ni dokončan. V veliki večini postsovjetskih držav in tudi na Balkanu, je ljudi na ulice pognala želja po demokratičnih spremembah, ki z volitvami ni bila uslišana. Izhod v sili, ki je mobiliziral množice, je želel le uglasiti obstoječi politični sistem z lastno retoriko (Way 2008, 56–69). Do zahtev po radikalnih spremembah tako ni prihajalo, kot tudi ne do zadovoljivih dejanskih sprememb.

Barve so zaznamovale tudi revolucije drugod po svetu, z Bližnjega vzhoda so znane *bela* (Iran 1963), *modra* (Kuvajt 2005), *zelena* (Iran 2009) in *škrlatna* (Irak 2005) revolucija. Slednja pravzaprav sploh ni obstajala, razen za Busha, ki je na novinarski konferenci tako poimenoval izvajanje t.i. demokratičnih volitev v Irak. Uporaba barv v sodobnem revolucionarnem dogajanju je podrejena komercialnim namenom in pa omogočanju medijske odmevnosti. Tako se t.i. škrlatna revolucija nanaša na volilno dogajanje v uničenem Iraku leta 2005.

Rdeča v kombinaciji s črno sta bili barvi ruske revolucije, pozneje v 30. letih 19. stoletja pa so ju prevzeli nacisti. Kot rdeča je poznana tudi kulturna revolucija na Kitajskem (1966 – 1976). Spomnimo se nič koliko rdečih armad in gibanj, ki so mahala z rdečimi knjižicami. Ena izmed njih je tudi Little red school book ali Mala rdeča šolska knjiga – simbol gibanja za svobodo, ki je v poznih šestdesetih letih, v različnih oblikah, potekal na različnih koncih sveta. Navdahnjena s podtalnimi gibanji v ZDA (delavska gibanja v Chicagu) in Evropi (študentska gibanja v Parizu) je prinašala upor oblastnim razmerjem in je bila s strani konzervativcev označena za komunistično propagando. Spisana na Danskem leta 1969, je bila z vsebinami o spolnosti, svobodi, moči in oblasti namenjena predvsem šolarjem in njihovim pravicam. Prevedena v številne svetovne jezike je bila v Franciji in Italiji prepovedana, medtem ko je v Veliki Britaniji in Avstraliji dvignila precej prahu. Avtorja, danska učiteljka Søra Hansna in Jesperja Jensna je navdahnila

¹⁴ Barvne revolucije se odvijajo pod okriljem demokratičnih sprememb, vendar ne vodijo nujno k demokratizaciji in tudi ne k večji svobodi državljanov.

Kitajska kulturna revolucija in Mala rdeča knjiga, ki jo je Mao Ce Tung uvedel kot obvezno branje. Mala rdeča šolska knjiga danes velja za politični projekt, ki je konzervativnim silam predstavljal levo politično agitacijo. Vendar za rdečo težko rečemo, da je program, ker trčimo na podobno protislovje kot pri črnem. Črni so lahko klerikalci, katoličani, konservativci, anarhisti, med drugim je tudi barva piratov in radikalnih nacionalistov. »Rdeča je barva upora, barva svobode. Barva razširitve, barva revolucije v čisti obliki, na svojem začetku, želja po čisto drugačnem, veliko bolj radikalnem sentimentu – pravica do življenja, izpolnjenega s smislom« (Timm 2007, 236). Rdeča je sugestivna emancipacijska metafora. Izstopila je v tistih trenutkih zgodovine, ko je bilo iskanje svobode najbolj intenzivno in ni naključje, da datiranje teh zgodovinskih poglavij v veliki meri sovpada z revolucionarnimi obdobji.

»Dovolite mi, da ustvarim vraževerje nekega naroda, pa mi bo vseeno, kdo sprejema zakone ali piše pesmi« nekako tako gre eden izmed rekov Marka Twaina. In če gre beseda o rdeči, potem velja izpostaviti še njeno mistično plat. Kot barva krvi in življenja je bila rdeča uporabljena tudi v zaščitni simboliki¹⁵. Takšen pomen ima rdeče lepотно znamenje, ki ga ženske nosijo v Aziji (Tresidder 2003, 32). Prav zaradi povezave z ognjem, vitalnostjo in energijo, pa tudi zaščito je rdeča postala simbolno najmočnejša barva in stega močno prisotna v misticizmu in vraževerju vseh vrst. »Zaradi utrjenega prepričanja, da lahko z rdečo vplivamo na povečevanje moči, so se bojevniki različnih primitivnih plemen oblačili rdeče, ali pa so se barvali z rdečimi barvili« (Kovačev 1997, 42). Tako je rdeča barva vojne in njenega božanstva. Hkrati pa je rdeča barva mučeništva. »Kot liturgična barva spominja rdeča na velike količine krvi, ki jo je bilo treba preliti, preden se je krščanstvo uveljavilo kot svetovna religija« (Ibid). Marija I. Škotska (1542 – 1587) ali Marija Stuart je bila kraljica Škotske in krvna sorodnica angleške kraljice Elizabete I (1533 – 1603), zaradi izdaje je bila obsojena na smrt z obglavljenjem. V znak mučeništva in pravice je na dan svoje usmrčitve pod črnim plaščem nosila rdečo obleko. Danes je obleko moč videti na Coughton Courtu, posestvu katoliške družine Trockmortons¹⁶ v bližini Alcester Warwickshire.

¹⁵ Zaradi simbolne moči, ki zajema bojevitost, boj, vojskovanje, agresivnost, kri, življenje in kraljevskost so ljudje rdečo barvo uporabljali zoper zle sile, od nekdaj. V etnologiji je rdeča barva vselej veljala je za posebno močno obrambno sredstvo (Ovsec 2001, 127 in 206).

¹⁶ Več o posestvu in artefaktih na <http://www.coughtoncourt.co.uk/the-family.html>.

Tako v islamu kot krščanstvu je najčistejša od vseh, bela barva, predstavlja poštenost in čisto zavest. Čistost simbolizira ne le v smislu belih porok, belih vitezov in v belo oblečenih duhovnikov, ampak tudi tradicije vstopa kandidatov¹⁷ v skrivno ložo, ko nosijo belo obleko v znak čistosti njihovih namer (Tresidder 2003, 216). Kitajska¹⁸ in Indija belo prepoznavata kot žalno barvo, prav tako si je belo nadel angleški kralj Henrik VIII (1491 – 1547), ko je žaloval za usmrčeno drugo ženo Anno Boleyn (1501/1507 – 1536). Prav tako z angleškega dvora je znana še ena zgodba o rdečem, o rdečem rubinu, ki ga je na prstanu nosila Katarina Aragonska, prva žena Henrika VIII. Rdeči rubin naj bi s svojim bledenjem prvi opozoril kraljico, da izgublja kraljevo naklonjenost. Za rubine namreč velja, da je dragocenejša od sijaja prav barva. Rubin se v indijskem sanskrtu imenuje *ratnaraj*, kar pomeni kralj med dragulji. »Zaradi svoje rdečice je dragocen prenekateri žlahtni kamen in alkimisti zlatu rečejo rdeče žveplo« (Nizami¹⁹ 1981, 100). Pojmovanje rdeče se razlikuje glede na tople in hladne dežele, natančneje glede na geografske širine in toplotne pasove v katerih se nahajajo. V krajih kjer lahko sonce in vročina ogrožata življenje, doživljajo ognjenost rdeče kot posebno nasilje (Kovačev 1997, 42). Surova brutalnost in uničevalni učinek v povezavi z ognjem so ji naredili posebno demoničnost. V starem Egiptu je tako rdeča simbolizirala uničevanje in zlo (Ibid.). V hladnejših deželah, kjer je toplota zaželeno, pa ima rdeča nasprotni pomen. Nosprotje od uničevanja je nastajanje in tako se v severnih deželah rdečina povezuje s plodnostjo. »Beseda rdeč (*krasnyj*) je v ruščini povezana z besedo lep (*krasivyy*), kar med vsem drugim razloži tudi poimenovanje Rdečega trga« (Figs 2008, 318).

¹⁷ Beseda kandidat izhaja iz latinske besede *candidatus*, kar pomeni belo oblečen oziroma *candidus* za snežno belo. Zaradi bele barve je tudi mleko postalo simbol čistosti. Izrazito simbolično vlogo ima mleko v legendah o cerkveni mučenici Sveti Katarini iz Aleksandrije, ki naj bi, ko je bila obglavljena namesto krvi prelila mleko.

¹⁸ Na nekaterih območjih Kitajske je bila tradicionalna barva žalovanja rdeče vijolična. Ovsec (2001, 205) navaja celo primer kako naj bi prodaja ameriških zvečilnih gumijev, ki so bili zaviti v rdeče vijolični papir, upadla

¹⁹ Nizam ad Din Abu Muhammad Ijas ibni Jusuf ibni Zaki Muajjad Nizami Gandžavi spada med predstavnike perzijske književnosti. Domneva se, da se je rodil 1141 v Gandži blizu današnjega Kirovabada v sovjetskem Azerbajdžanu. Pesnik in humanist je v svojih delih obsojal nasilje in krivičnost. Največjo slavo si je pridobil s vojimi petimi poemami, ena izmed njih je tudi 1196 nastala, *Sedem slik* (lepotic) od katerih je v vsaki zastopana določena barva. Slovenska prozna priredba *Sedem zgodb sedmih princes* je zgolj njen odlomek.

6 ZAKLJUČEK

Barva se je v svoji zgodovini precej zadrževala v bližini religije, a ne ker bi se počutila tam najbolj domače, temveč ker je bila prav tam najbolj angažirana. Imela je svoje mesto in poslanstvo. Predmet zlorabe institucionaliziranih religij ali kot misterij občudovanja v sferah navdihnjene duhovnosti je veljala kot arbiter, kot orodje opredelitve in delitve. Čeprav jo danes lahko beremo drugače in si njeno zgodovino razlagamo kot socialno zgodovino je potrebno priznati, da gre zmaga v razumevanju barvnih učinkov in barve kot ideološkega orodja, predvsem cerkvi. Že od zgodnjega začetka svoje organiziranosti je v obrednost znala uspešno implementirati barvno simboliko in jo v veliki meri tudi uspešno uporabljati. Branila se je nikoli tudi politika ni, le manjši posluš je imela zanjo. Morda tudi zaradi cene je rdeča barva vedno predstavljala tisto, za kar se je vredno boriti, sprva barva dostojanstvenikov tako verskih kot političnih, nato učenjakov ter plemstva, kasneje mestnih bogatašev in patricijev, se je v času razlila po vseh slojih politične družbe. Danes jo na primer srečamo v strankarskih simbolih. Na Slovenskem je rdeča barva socialne demokracije in socializma, v začetku devetdesetih jo je SDP (Stranka demokratične prenove oz. pozneje preimenovana v Socialdemokratsko prenovo) postavila v senco in je poleg nje vpeljala še rumeno in zeleno. Zaradi enačenja s preteklim režimom ji je bila odrejena minimalna luč. Danes jo Socialna demokracija zopet pripušča na svetlo. Barva je sentiment politike, je emocija in če jo razumemo kot ideološko orodje je pastir emocij. Politična čustva skuša zajeziti in krotiti – jih usmerjati skozi proces. Politika ni nikoli cilj, je proces, ki zahteva mobilizacijo strasti. Rdeča kot barva revolucije in upora je s svojo brezsravno vitalnostjo mobilizirala največje množice. Pod rdečo zastavo so se v imenu svobode združevali revolucionarji, kmetje in delavci, bila je v ospredju partizanstva, komunizma in socializma. Danes se z rdečo barvajo številne zastave, pretežno rdeča je na primer danska zastava, kanadska, kitajska, korejska in številne druge. Ali pa uporabljajo rdečo v simbolih, rdeči zvezdi na primer. Rdečina političnega simbolizma je vselej povezana s svobodo. In tako najbrž v okviru politike ni smiselno vprašanje zakaj rdeča žvižga, temveč za kaj žvižga?

7 LITERATURA

- Althusser, Louis. 2000. *Izbrani spisi*. Ljubljana: *cf. Rdeča zbirka.
- Bibič, Adolf, ur. 1997. *Kaj je politika?* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Chiazzari, Suzy. 2000. *Barve*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- *Coughton Court*. Dostopno prek: <http://www.coughtoncourt.co.uk/thefamily.html> (8. avgust 2009).
- Cummins, Joseph. 2009. *Slavna poglavja zgodovine*. Radovljica: Didakta.
- Feisner, Edith Anderson. 2006. *Colour studies*. New York: Fairchild publications.
- Figes, Orlando. 2008. *Natašin ples: Kulturna zgodovina Rusije*. Ljubljana: Modrijan, Studia humanitatis.
- Foucault, Michel. 1991. *Vednost, oblast, subjekt*. Ljubljana: Krt.
- Gramsci, Antonio. 1974. *Izbrana dela*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Greenfield, Amy Butler. 2006. *A perfect red*. United States of America: Harper Perennial.
- Itten, Johannes. 1999. *Umetnost barve – študijska izdaja*. Jesenice: Reichmann.
- Južnič, Stane. 1989. *Politična kultura*. Maribor: Založba Obzorja.
- --- 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kovačev, A. Nina. 1997. *Govorica barv*. Vrba: Prešernova družba.
- Lukšič, Igor in Andrej Kurnik. 2000. *Hegemonija in oblast*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Lukšič, Igor in Jernej Pikalo. 2007. *Uvod v zgodovino političnih idej*. Ljubljana: Sophia.
- Makarovič, Svetlana in Kaja Kosmač. 2008. *Rdeče jabolko*. Ljubljana: Center za slovensko književnost.
- Močnik Skušek, Zoja, ur. 1980. *Ideologija in estetski učinek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ovsec, Damjan J. 2001. *Vraževerje sveta*. Ljubljana: Kmečki glas.

- Nizami. 1981. *Sedem zgodb sedmih princes*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Pastoureau, Michel. 2008. *Black, the history of a color*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Pikalo, Jernej. 2000. Sie wissen das nicht, aber Sie tun es. *Teorija in praksa* 37 (5): 939–950.
- Šuštaršič, Nina, ur. 2004. *Likovna teorija: učbenik za likovno teorijo v umetniški gimnaziji*. Ljubljana: Debora.
- Tresidder, Jack. 2003. *1001 simbol*. Ljubljana: Založba Quatro.
- --- 2004. *The complete dictionary of symbols in myth, art and literature*. London: Duncan Baird Publishers.
- Trstenjak, Anton. 1978. *Človek in barve*. Ljubljana: Dopolna delavska univerza Univerzum.
- --- 1985. *Človek bitje prehodnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- --- 1994. *Človek simbolično bitje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Verbinc, Franc. 1997. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Way, Lucan. 2008. The real causes of the color revolutions. *Journal of Democracy* 19 (3). Dostopno prek: http://muse.jhu.edu/login?uri=/journals/journal_of_democracy/v019/19.3.way.pdf (8. august 2009).
- Whelan, M. Bride. 1995. *Barvna harmonija 2*. Ljubljana: Rockport publishers.